

A MAGYAR FAJ ÉS A KATOLICIZMUS.

Irta: *Pezenhoffer Antal.*

SZENT ISTVÁN koronája hajdani 325.411 km²-nyi területének 71·5%-át (!) és 1910-iki 20,886.487 léleknyi lakosságának 63·6%-át egyelőre elvesztette. Elveszett latin szertartású katolikusainknak 61·6%-a (6,109.719), görög szertartású római katolikusainknak 91·9, görög keletieinknek 97·9, kálvinistáinknak 37·7 (989.056), lutheránusainknak 63·8, unitáriusainknak 93·1 és zsidainknak 49·4%-a; magyarjainknak 33·1%-a (3,327.379), németjeinknek 74·1%-a, tótjainknak 91·8%-a, oláhjainknak 99·0%-a, ruthénjeinknek 99·7%-a, horvátjainknak 97·5%-a és szerbjeinknek 97·5%-a. (Mind-e számok és százalékok az 1910-iki, azaz az utolsó nagy magyar népszámlálás szerinti állapotokat tüntetik fel.)

Csonkamagyarország területe jelenleg csak 92.916 km², ami 16,146.665 kat. holddal egyenlő. Legnagyobb a határa Debrecennek: 166.284 kat. hold (második Kecskemét 163.237, harmadik Szeged 132.775), a legkisebb határú község a baranyamegyei 332 lakosú Rácváros, mely mindössze 35 kat. holdat mondhat a magáénak. A legnagyobb megyénk, Pest-Pilis-Solt-Kiskunt nem számítva, Somogy (1,164.228 kat. hold), de a legnépesebb (Pest megye után) nem Somogy, hanem Jász-Nagykun-Szolnok.

A Csonkaország lakossága 1910-ben 7,606.971, 1920-ban 7,980.143, az 1925. év végén kiszámított népesség 8,364.653. Magyar anyanyelvű volt 1920-ban 7,147.053, azaz 89·6%, (német 6·9%, tót 1·8%, a többi mind 1%-on alul), magyarul tudott 7,722.613, nem tudott 257.530, azaz a nem magyar ajkúak 30·9%-a. Irni, olvasni tudott 84·8%. Legműveltebb megye Sopron 91·9, (Moson 90·5%, Vas 90·2%), legműveletlenebb Szabolcs 71·0%-kal, (Szatmár 71·9%, Arad 74·4%). Az egész országban legműveltebb falu a vasmegyei Kenyeri, mely színmagyar és szinkatolikus és 99·5%-a ír, olvas. Kenyerivel Budapest 94·7, sőt Sopron város 96·1%-a sem vetekedhetik. A vallási megoszlás 1920-ban: 5,096.729 latin, 375.247 görög szertartású róm. kath. (63·9 + 2·2%), 1,670.144

református (21.0%), 497.012 ág. ev. (6.2%), 50.990 gör. kel. (0.6%), 6224 unitárius (kevesebb mint 0.1%), 473,310 izraelita (5.9%) és 10.487 egyéb, felekezetenküli és ismeretlen (0.1%).

A csehek dicső «republiká»-jában az 1921-iki cseh népszámlálás 13,613.172 lakos közül, melyből még szerintük is csak 8,819.663 a «csehszlovák» (és 761.823 a magyar, nem számítva azt az 525.333 hitehagyottat, aki «csehszlovák» katolikussá lett (és akik közül 437.377 a tulajdonképeni Csehországra esik), 724.507 egyén vallotta magát felekezetenkülinek (5.3%), akik közül 658.084 az Anyacsehország lakója. Itt a felekezetenküliek 9.9%-ot tesznek. (A természetes szaporodás is ilyen. 1923-ban a tulajdonképeni Csehországban 8.6%, Szlovenszkóban 18.4%.) Zsidó azonban a Csonka-magyarországnál jóval népesebb cseh köztársaságban jóval kevesebb van, mint nálunk: csak 354.342, azaz 2.6%, de ezek közül is csak 79.777 lakik a tulajdonképeni Csehországban (1.2%). Érdekes, hogy a Felvidék 135.918 zsidaja közül 71.018 nemzetiségileg is zsidónak vallotta magát, míg 8738 németnek, 29.136 «csehszlovák»-nak és csak 21.584 (15.8%) mondta magát magyarnak.

A csonkaország lakosságának 1910—1920-iki 373.172 főnyi, azaz 4.9%-os szaporodásából 318.308 esett a latin szert. róm. katolikusokra (6.7%-os szaporodás), 10.009 a görög szert. róm. katolikusokra (6.1%), 37.871 a reformátusokra (2.3%), 11.976 az ág. evangélikusokra (2.5%), 1955 a zsidókra (0.4%), 1125 az unitáriusokra, 2406 a többi szektákra, míg a görög keletiek 10.478 lélekkel fogytak (—17.0%). Minden felekezet aránya leszállt, a görög szertartású róm. katolikusok aránya ugyanaz maradt (2.2%), ellenben a latin szert. katolikusok 10 év alatt 62.8%-ról 63.9%-ra emelkedtek.

Ami az egyes vallások követőinek országrészek szerint való megoszlását illeti, legkatolikusabb a Felvidéknek megmaradt kis része, hol 84.8%-ot teszünk, nem számítva a Dunántúl 78.0%-os katolicizmusával (közte 0.1% görög szertartású). Utána következik a Duna-Tisza-köze 70.1%-kal (közte 0.5% göröggel). Harmadik helyen van a Tisza-Maros-szögéből megmaradt kis rész, hol 64.8% a katolikus (közte 1.3% görög), nem számítva a Tiszán inneni rész (Tisza jobbpartja), hol 57.0%-ot teszünk (melyből itt már 7.7% görög szertartású van). Utolsó a Tiszántúl, mely az egyetlen országrész, ahol nem vagyunk abszolút többségben és ahol a mindkét szertartású róm. katolikusok összes száma csak 29.9% s ebből is 9.0% görög. Ez az egyetlen országrész, ahol a kálvinizmus többségben van, még pedig 52.0%-kal abszolút többségben. Azonban a Duna-Tisza-közén már csak 16.4%-kal, a Dunántúl 11.3%-kal szerepel a református felekezet. Érdekes, hogy az evangélikusok is az említett kálvinista Tiszántúl vannak legtöbben. Részükre azonban még a legnagyobb arány is csak 10.9%. Máshol sehol sem érik

el még a tíz százalékot se. Unitáriusok sehol sincsenek. Az egész csonkaországban nincs egyetlen unitárius falu, de nincs még olyan falu vagy város se, amelyben 10% unitárius lenne.

Megyék szerint nézve a dolgot, legkatolikusabbak a következők: 1. Bács-Bodrog 98.0%, 2. Zala 91.6%. 3. Esztergom 90.0%. 4. Heves 89.9%. 5. Moson 87.4%. 6. Sopron 85.7%. 7. Csongrád 84.7%. 8. Nógrád 83.7%. 9. Hont 81.9%. 10. Vas 81.1%.

Legkatolikusabb megyéink: 1. Bihar 11.5% (ebből is 4.3% görög). 2. Bereg 17.2% (közte 4.7% görög szertartású. Bereg megye azonban csak 25.265 lakosú). 3. Hajdú 20.9% (8.2% görög szertartásúval). 4. Szatmár 27.6% (15.8% göröggel). 5. Békés 27.4%. 6. Ung 29.8%, de mindössze csak 1397 lakosa van. 7. Szabolcs 49.3%. Mivel ugyanitt csak 37.0% református van, itt már relatív többségben vagyunk, sőt ma már, 1926 végén, minden bizonnyal az abszolút többséget is megütöttük.

Ami a tömegeket illeti, legtöbb a katolikus:

1. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében	828.156
2. Budapest székesfővárosban	558.792
3. Zala vármegyében	317.589
4. Somogy vármegyében	283.780
5. Heves vármegyében	267.574
6. Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében	240.938
7. Vas vármegyében	217.050 stb.

A kálvinisták legnagyobb tömegei élnek:

1. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében	208.433
2. Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében	132.985
3. Bihar vármegyében	127.136
4. Hajdú vármegyében	125.610
5. Szabolcs vármegyében	123.507
6. Békés vármegyében	101.714
7. Budapest székesfővárosban	101.124

Legtöbb lutheránus van:

1. Békés vármegyében	107.015
2. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében	76.100
3. Budapest székesfővárosban	44.894
4. Vas vármegyében	32.238
5. Tolna vármegyében	30.710
6. Veszprém vármegyében	24.463
7. Szabolcs vármegyében	19.156

Legtöbb a zsidó:

1. Budapest székesfővárosban	215.512
2. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében	40.927
3. Szabocsvármegyében	26.262
4. Zemplén vármegyében	14.858
5. Miskolc tjv. városban	11.300
6. Zala vármegyében	10.362
7. Debrecen tjv. városban	10.170

A lutheránusok nagy többsége idegen fajú. Az elsorolt hat törvényhatóság közül, ahol legrészabban vannak, csak az utolsók közül kettőben: Vas és Veszprém vármegyében színmagyarok, másutt mindenütt idegen ajkúak, illetőleg idegen fajúak. Ellenben az a hat megye, melyben a római katolikusok legnagyobb tömegei laknak: Pest-Pilis-Solt Kiskun, Zala, Somogy, Heves, Jász-Nagykun-Szolnok és Vas egytől-egyig színmagyar lakosságáról nevezetes és törzsökös magyarság szempontjából föltétlenül van olyan jóhangzású, mint azok a megyék, melyekben a kálvinista tömegek laknak: Pest-Pilis-Solt Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok, Bihar, Hajdú, Szabolcs és Békés.

Egyáltalában nem mondhatjuk, hogy a magyar faj annak idején könnyebben fordított hátat a katolicizmusnak, mint az idegen nemzetiségűek. Hisz tudvalevő, hogy a reformáció idejében a felvidéki német és tót bányavárosok, az erdélyi szászok városai és a királyi udvarban levő gyűlölt idegenek voltak azok, akik közt már akkor talajra talált az új hit, mikor még a magyarok a legnagyobb ellenszenvvel viseltettek iránta.

Hogy a magyar faj egy része később mégis a hitújításhoz szegődött, azt csak a mohácsi vész és az azt követő szomorú másfél évszázad tette lehetővé. A magyarok csak ott lettek protestánsokká, ahol a török volt az úr, ahol a kath. püspöki székek, kolostorok, iskolák, templomok, plébániák elpusztultak, a papság kiveszett és a lelkiileg elhagyott, magára maradt nép, vallási szükségéretből, lelki szomjúságból, mivel a régi hitben levő pásztorokhoz nem tudott jutni, jobb híján elfogadta az újakat, gondolván, hogy a félhit is jobb, mint a semmi.

Turóc-, Liptó-, Zólyomnak; Miava, Szenice, Alsókubin, Trencsén vidékének; Nógrádnak, Hontnak, Gömörnek tótjai; az alföldi tótoknak a törökvilágban még a felvidéken élő ősei; a szepesi és erdélyi szász városok; a felsőöri és sopronkörnyéki németek. Muraszombat vidékének nagyszámú vendjei elhagyták az egyházat anélkül, hogy egyáltalában vagy megemlíthető ideig török uralom alatt lettek volna, anélkül, hogy szentélyeik, kolostoraik elpusztultak, «Melchizedek rendje szerint való» papjaik el fogytak volna. A magyarok azonban ilyen körülmények közt úgy szólnak sehoh se lettek hitehagyottak. Azok a magyar vidékek, amelyek nem estek a török útjába vagy nem voltak uralma alatt hosszabb időn át, becsülettel megmaradtak az ősi hitben. Ez állítás igazsága kétségtelenül kimutatható.

Vas megyében, mely nem esett úgy a török útjába, a negyedmilliónyi magyarságnak több mint négyötödrésze katolikus. Ami protestáns van, az a keleti részen van (celldömölki járás), mely jobban a török útjába esett és Körmend és Szentgotthárd között, amely vidék egy időben a török sereg hadműveleteinek közép-

pontjában állt. De a Rába túlsó partján, úgyszintén a Hegyhát vidékén (vasvári járás), amely dimbes-dombos s így nem volt úgy kitéve a török pusztításának, mert a falvak megbújtak a dombok közt s a völgykatlanokban, egyetlenegy magyar falu se szakadt el az ősi hittől. Ugyanígy s ugyanezen okból teljesen hű maradt az ősmagyar község és általában az egész dimbes-dombos jellegű Zalának még a vas megyeinél is sokkal nagyobb tömegű magyarsága.

Győr megye 100.000 főnyi magyarsága szintén 80%-ban hű maradt, mert, noha elég baja volt a törökkel (s ez a körülmény elég okát adja a 20% elpártolásának), még se volt neki oly hosszú időn át s oly értelemben kiszolgáltatva, mint az Alföld. A megye magyarságának az a része, amely a Szigetközben lakik és amely, mivel a Duna minden oldaláról körülzárja, teljesen védve volt a töröktől, 100%-ban hű maradt.

Sopron megye magyarsága teljesen sík vidéken lakik, de mivel eléggé nyugatra esik és mivel a sok víz (Rába, Rábca, Répce, Hanság, Fertő) teljesen körülzárja s így védve volt a töröktől, 90%-ban katolikus maradt. Ami protestáns van, itt is keleten (csornai) és délen (csepregi járás) lakik, a nyugatiak, a töröknek még kevésbé útjában levők, kivétel nélkül katolikusok.

Moson megye magyarsága a Szigetközben lakik s így kivételt nem tűrően katolikus.

A Dunától északra levő s a víztől teljesen körülzárt Csallóköz szintén katolikus, mert szintén keveset szenvedett a töröktől. És annál katolikusabb, minél kevesebbet szenvedett. A déli, Komárom felé eső harmada csak kétharmadrészben, a közepe 80%-ban, az északi harmada teljesen. Ez ugyanis a honfoglalás óta oly háborítatlanul él kis falvaiban, hogy az ősi település nyomaira még most is rá lehet bukkanni. (Például egymás mellett levő kis falvak oly közelségben, hogy egyikből a másikba még a tyúkok kotkodácsolása is áthallatszik: Etrekarcsa 271 lakossal, Amadékarcsa 215 lakossal, Egyházkarcsa (itt a templom, iskola és plébánia) 80 lakossal, Erdőhátkarcsa 149, Kulcsárkarcsa 139, Királyfiakarcsa 200, Göncölkarcsa 99, Mórickercsa 136, Pinkekarcsa 183 és Solyoskarcsa 109 magyarral).

A Csallóköztől északra eső, tehát annál még védettebb helyen fekvő Mátyusföld még katolikusabb. A Nyitrától északra, bent a tót nyelv területén lakó és a többi magyartól még délen is tótoktól elválasztott mintegy 25 falu őseredeti magyarsága, mely elszigetelt helyzetében töröktől nem háborgatottan, faja eredetiségét, ősi szokásait és szilajságát sajtóságon megőrizte és amely azoknak az ősöknek ezer éven át megmaradt törzsökéből virágzott, akiknek megtérítésére 900 évvel ennek előtte az Istvánnak nevezett Vajk a zoborhegyi apátságot alapította, szintén annyira megmaradt

ősi hitében, hogy az 1910-iki népszámlálás a 25 faluban együttvéve 11 református személyt talált (de bizonyos, hogy még ez a 11 se volt egy se «odavalósi»).

Az ősmagyar, a régi pogányságból legtöbb szokást és emléket megőrzött, 7—800.000 főnyi palócság, melyet északi fekvése és hegyes hazája szintén megkímélt a töröktől, szintén megmaradt katolikusnak.

És megmaradtak a székelyek is. Ha ránézünk a teljes Magyarország nemzetiségi térképére, feltűnik, hogy az ország keleti része mennyire idegenajkú és hogy ez idegen fajú keletnek a legkeletibb része, a Székelyföld, mégis mennyire magyar. Ez a magyarság teszi Erdélyt magyarrá és a Kárpátok elpusztíthatatlan gerincén kívül, ez köti Erdélyt az anyaországhoz. Ha most az egész ország vallási térképére vetjük tekintetünket, látjuk, hogy mennyire egyezik a nemzetiségivel. Az idegen fajú Erdély a katolicizmustól is idegen, de a legkeletibb magyar részen a katolicizmus is erős színekkel uralkodik. A székelyek ott a legkeletibb részen, az anyaországtól s a hitvédő Habsburgoktól messze-messze, az évszázados kálvinista uralom alatt is hűen megmaradtak katolikusoknak. És érdekes, minél keletebbre laknak, annál jobban megmaradtak. A legkeletibb Csík megye székelysége 100%-ban az. Egyetlen faluja se protestáns, de még vegyes sincs egy se. A gyergyói havasok népe és a Hargitta aljában lakók mind hűek maradtak. Háromszék megye keletre ugró harmadának (a Kézdi széknek) székelysége is katolikus és katolikus Udvarhely megye keleti és északi része. Köztük a híres kettős oláh falu (Szentegyházás és Kápolnás) 4000 főnyi szálas legtisztább székely lakossal, messze szakadva minden lakott helytől, a Hargittán át vezető Tolvajos-hágó mellett, egész Erdély legmagasabban fekvő falujában. Csak a nyugatibb és a síkságokon lakó székelység protestáns. Oda még jobban elért a Bethlenek és Rákócziak «lelkiismereti szabadsága». Fönt a havasokban, kivált keletre, a határ felé, még a legkálvinistább Maros-Tordában is katolikus a székelység. (Palotailva, Ratosnya, Maros-hévíz.)

Somogyban is, lent a Dráva mentén, a török torkában kálvinisták a magyarok, feljebb, a Balaton tájékán és a Nagyberek ingoványai között katolikusok maradtak. Baranyában is, lent a a Dráva menti síkságon lettek kálvinistává (sőt itt magyar-török [és szláv] keverék is a nép), feljebb azonban, a Mecsek-hegység völgykatlanaiban fekvő 50 árpádkori szépnevű, szépnépű (Baksay ref. felekezeti író mondja ezt róluk) magyar faluban egytől-egyig katolikus a lakosság.

Hogy a törökök országútján fekvő s másfélszáz éven át pogány rabságban levő Nagyalföldön kálvinistává lett a magyar nép, — sajnos — érthető. Pedig nem lett egészen az, mert Szeged,

Csongrád, Szolnok, a Jászság és a hevesi síkság népe és a palócság alföldi ága, a híres mattyók teljesen; Kecskemét és Kalocsa környéke és a Tápó vidéke nagy részben katolikus maradt, és sokan megőrizték az ősi hitet Szentesen, Hódmezővásárhelyen, Cegléden Nagykőrösön, Törökszentmiklóson, Makón és a Tisza-zúgban is.

Mikor aztán a török kezdett az ország szívéből kifelé takarodni, sőt az Aldunán alulra szorult, a Balkán rácai és a nyugat germánjai, sőt franciái és csehjei mellett a magyarok is megkezdték új honfoglalásukat. Sajátságos, sőt megmagyarázhatatlan, mert a 200 év előtti kálvinistaságban bajosan tehetünk fel mai értelemben vett egykét, de tény, hogy a hazánk szent földjét és annak is a szívet, az Alföldet, 200 évvel ezelőtt újra birtokba vevő magyarság úgyszólván kizárólag azokból került ki, akik az ősi hithez hűek maradtak. Az elpártoltakban megszűnt a faj életereje, hiányzott az expanzív erő. És hogy az új honfoglalók úgyszólván tisztán a katolikusok közül kerültek ki, annál feltűnőbb, mert abban az időben (még 1750 táján is) a kálvinista magyarok számát a katolikusoknál feltétlenül többre kell tennünk. Meddő kísérlet lenne e feltűnő jelenséget azzal magyarázni, hogy a telepítő Habsburgok talán nem engedtek az új területekre protestánsokat, vagy a katolikusokat legalább is előnyben részesítették, mert ha a kálvinista magyarságban lett volna propagatív erő, ha ősi fészkeiben lett volna otthon megélni már nem tudó népfölösleg, ezt — mikor másutt tízmillió holdnyi termőföldek várták a munkaerőt — erőszakkal se lehetett volna otthon tartani. Egyébként is akkor e felszabadult rengeteg területen akkora volt az emberhiány, hogy egész Európában sippal-dobbal toborozták a telepeseket és ingyen utazást, ingyen földet, hosszú adómentességet, házat, sőt még kezdő tőkét is kínáltak s adtak azoknak, akik vállalkoztak. El lehet-e hát képzelni, hogy a földjeik megmivelésére embereket, lakosságot toborzó új földesurak a messze Württembergből és Elzászból szállították volna a telepeseket csak azért, hogy katolikusok legyenek, mikor itthon a közelből is szívesen mentek volna kálvinisták.

És hogy a telepítők birtokukon a lehető legszívesebben fogadták volna a kálvinista magyarokat is, ha lettek volna ilyenek, vagy egyáltalában fel lehetett volna ilyen telepeseket kutatni, a legkétségtelenebbül bizonyítja az, hogy még a messze Württembergből és Elzászból is ide szállították őket. A külföldről telepített idegenek közt ugyanis bőséggel voltak protestánsok, a békési Harruckernek pedig egyenesen kiválogatták a protestánsokat, mert noha a felvidéki tótság $\frac{3}{4}$ része katolikus, a tőlük Békés megyébe hozott nagyszámú tótság úgyszólván teljesen evangélikus. (Békés megye tótjai közül 1910-ben 6508 volt kat. és 59.752 ág. ev.) De nem is csak a Harruckernek tettek így, mert

Csanád megye tótságából is csak 904 kat. 15.882 evangélikus mellett. Arad megyében 1330 kat. 3609 ág. ev., Torontálban 343 kat. és 15.060 ág. ev. Bács-Bodrog megyében 1989 kat. és 26.107 ág. ev. Pedig e megyék mindegyikének tótságát a törökök kiűzése után mesterséges telepítéssel a Felvidékről vitték mostani hazájába.

Azután külföldről vittek például Bács-Bodrog megyébe 37.573 ág. ev., sőt 10.596 kálvinista németet is (129.386 kat. német mellett), *magyart* azonban össze-vissza csak 18.825-öt tudtak összeszedni akkor, mikor katolikus magyar 322.983 telepedett meg Bács-Bodrog vármegyében. Bács-Bodrog vármegye tisztán telepesekből álló és sok százezer főnyi magyarságának csak 5%-a kálvinista, míg a külföldön összehalászott németésből 25% protestáns.

A katolikusnak megmaradt magyarság, azon kívül, hogy expanzív erejével az 1750-ben még teljesen kálvinista Fejér megyét, a kálvinista többségű Veszprém, Komárom és Somogy megyét is katolikussá tette. (Ma Veszprém, Komárom és Fejér megyének több mint $\frac{2}{3}$ -a katolikus, Somogyban pedig elenyésző kisebbséggé [15·8%] zsugorodott a kálvinizmus.) Nagykőrösön 10.000, Hódmezővásárhelyen 20.000 főnyi kisebbséget alkotott; Makón, Szentesen elérte a kálvinisták számát, Cegléden többségben van, Törökszentmiklóson és Kiskunhalason a kálvinisták számának kétszeresére rög: Bács megye említett 323.000 magyarján kívül még tömeges letelepedéssel, jász nyelven «megszállással», megalapította Pest megyében Kiskunfélegyházát 35.223 kat. magyarral, Kiskunmajsát 16.690, Lajosmizsét 9945, Jászkarajenőt 6254, Ujkécskét 8385, Szankot 3307, Jászszentlászlót 2861, Kerekgyházát (régii nevén Jászkerkegyháza) 4317, Szabadjakabszállást 1848, Ladánybenét 1942, Kocsért 3755, Dányt 2988, Turát 5743, Pereget 2427, Alpárt 3976, Akasztót 3641, Kartalt 2488, Bócsát 2001, Csengődöt 1827, Farmost 2367, Galgamácsát 1807, Géderlakot 1517, Homokmégyet 2840, Öregcsertőt 1563, Kakucsot 2617, Kecelt 8962, Miskét 2693, Nyáregyházát 2411, Pusztavacsot 1771, Penéradacsot 1035, Örkényt 5112, Pálmonostorát 3407, Prónayfalvát 2700, Szakmárt 3216, Szentlőrincjátát 1863, Duna-keszit 3667, Tápióbičskét 3799, Tápiógyörgyét 5544, Tiszaujfalut 1999, Tatárszentgyörgyöt 2427, Törtelt 3688, Ujszászt 1171, Úllót 4309 kat. magyarral. Abonyban 1713-ban telepedett le az első kat. család. Ma 13.147 van belőlük. Elsorolhatnék aztán még ugyan-e megyéből ugyanennyi református falut, ahol a reformátusok mellé 1—2—3000 katolikus verődött össze.

A tisztán telepített Torontál megyének 100.000 léleknél sokkal nagyobb magyarsága szintén 90%-ban katolikus. Nagyikindára 6000, Nagybecskerekre 9000, Magyarcsernyére 4000, Németcsernyére 1000, Tóbára 1500, Torontáloroszira 2000, Zsombolyára 8000 németje mellé 2000, Törökkanizsára 3000, Tiszaszent-

miklóstra 1500, Ószentivánra 1500, Szőregre 2000, Oroszlámosra 2000, Magyarmaidányba 1000, Csókára 3000, Deszkre 1500, Egyházaskérre 1000, Hódegyházára 2000, Józseffalvára 1500, Kübekházára 1000, Aracsra 2000, Beodrára 1500, Törökbecsére 5000, Torontáltordára 4000, Ótelekre 2000, Magyarszentmártonba 1000, Sándoregyházára 1500, Valkányba 1500, Porgányba 1000, Pusztakereszturra 1000, Nagyszentmiklóstra 2000, Kiszomborba 4000, Szajánba 2000, Magyarpadéra 2000, Mokrinba 1000, Szőlösudvarnokra 1000, Törzsudvarnokra 1000, Magyarszentmihályra 1000, Felsőmuzslyára 3000, Torontálkeresztesre 1000, Módosra 1000, Tamásfalvára 1000, Aurélházára 1000, Ürményházára 1500, Nagysálya 1000, Partosra 1000 magyart vittünk.

Aztán még — mert az aprólékos elsorolás már untató volna — Temes megyébe 65.000-et (Temesvárral és Versecclal együtt), Csanád megyébe 70.000-et, Arad megyébe (Arad városával együtt) 90.000-et, Békés megyébe 60.000-et, Biharba (Nagyváraddal együtt) 55.000-et (lassú odaszivárgással).

Azonban Heves megye alföldi részében is kat. megtelepedés eredménye. Nagyiván 2277, Sarud 3190, Kömlő 3186 magyarja és Tiszafüred 4105 katolikus. Ugyanígy Csongrád megyében Csanytelek 4620, Tömörkény 3794, Alsó 3031, Kiskundorozsma 18.425, Kistelek 9432, Pusztamérges 1838, Sándorfalva 5622, Sövényháza 6453, Tápé 3819, Derékegyház 1796, Nagymágocs 2736, katolikus magyarja. Telepedés eredménye Hajdú megye egyetlen tiszta katolikus (nem számítva a görög szertartású Dorogot) faluja, a színmagyar tiszamenti Egyek 5407 katolikus lakójával és ilyenek vehetjük Szabolcs megye 100.000 főnyi latin szertartású katolicizmusát majdnem teljes egészében, a tiszamenti 62.000 hold határu 10.000 katolikus lakosú, színmagyar Polgárral egyetemben.

Mindennek eredménye az, hogy a nagy magyar alföld is katolikus. Föld- és néprajzi — sajnos, nagyon elterjedt — babona a nagy magyar alföldet kálvinistának gondolni. (Az volt ezelőtt kétszáz esztendővel.) Ha az alföld kálvinista lenne, akkor Csonka-magyarországnak nem lehetne $\frac{2}{3}$ része katolikus, hiszen most országunknak több mint felét a Nagyalföld teszi. A vallási térképen feltűnően szemünkbe ötlük, hogy nemcsak a Dunántúl, hanem az ország szíve is erősen katolikus. A kálvinisták hazája nem az alföld belseje, hanem az alföld széle, a csonkaország keleti szegélyei. A katolicizmus egészen a Tisza vonaláig uralkodik.

Láttuk fentebb, hogy a Duna-Tisza-köze, az ország szíve és a színmagyarság legtípusabb hazája katolikusabb, mint a csonkaország átlag. (az 66·1 % s abból is 2·2 % görög, ez 70·1 % s belőle csak 0·6 % görög). Ebbe azonban bele van számítva Budapest. Ha a fővárost levonjuk, már 74·1 % a Duna-Tisza-közén a katolikus. Bele van aztán számítva Csongrád-, Jász-Nagykun-Szolnok és

Heves megyének tiszántúli része is, pedig e három megye kálvinizmusra majdnem teljesen e tiszántúli részekre esik. Ha a szoros értelemben vett Duna-Tisza-közét számítjuk, az ország legkatonikusabb részének találjuk, alig 10 % kálvinistával.

Az is óriási tévedés, hogy a Tiszamente református. Pedig ez a babona is úgy el van terjedve, hogy még a legtöbb katolikus is híve neki. A *Tisza partján fekvő színmagyar városok mind katolikusok*. Nemcsak Szeged, melynek 119.109 főnyi lakosából csak 5443 református, de egyetlen egy se őslakos, hanem Szolnok 32.539 lakosából csak 2425 kálvinista, ezek is bevándoroltak, Csongrád 25.888 lakosából 224, azaz 0·8 % református, de természetesen egyellenegy se őslakos, Magyarakanizsa 16.655 magyar lakosából 53 (0·3 %) református, és Zenta is 27.221 magyar lakosa közül 135 (0·5 %) református. Szentes városát nem sorolhatom ez öt közé, mert kissé távolabb esik a Tiszától. Egyébként itt is lakik 15.429 katolikus 15.405 református mellett.

De azok a tiszaparti magyar *falvak* is, melyeknek lakossága a 10.000 lelket meghaladja, *egyfőlt-egyig színkatolikusok*. Óbecse 19.342 lakosából 12.488 színmagyar és 113 (0·9 %) református. Péterréve 10.049 lakosából 7934 színmagyar és 40 (0·5 %) református. Mohol 10.254 lakosából 6645 színmagyar és 17 (0·2 %) református. Ada 12.500 lakosából 10.459 színmagyar és 24 (0·20%) református. A csongrádmegyei Mindszent 10.069 lakosából 10.037 magyar és 159 (1·6 %) református (pedig a Tiszán túl fekszik), végül a szintén tiszántúli Polgár (Tiszapolgár) 11.414 lakosából 11.403 magyar és 622 (5·4 %) református.

A Tisza alsó folyása mentén, Bács-Bodrog és a másik parton Torontál megyében a magyarság kivétel nélkül sűrűen katolikus. E két nagy megyében tehát a tiszaparti magyarság, innen is, túl is, teljesen katolikus. Csongrád megyének tiszáninnyi járása 97·5 %, csongrádi járása 97·7 %, sőt még tiszántúli járása is 88·5 %-ban katolikus. Csongrád megyében az egyetlen tiszamenti község, amelyben kálvinisták is előfordulnak, a kis 444 lakosú Magyartés, ahol 331 katolikus mellett 106 református is van. Még a kálvinista többségű Hódmezővásárhely határában is ott, ahol a határ a Tiszát érinti, katolikus a lakosság többsége (például Mártély 833 lakosából 547 katolikus s csak 279 református).

A hatalmas Pest megye nem nagy területen érinti a Tiszát, de ahol érinti, ott erősen katolikus jellegű. A kálvinizmus súlypontja itt is inkább nyugatra, a Duna mentére esik. Itt a ráckevei járásban 37·2 %, a dunavecseiben 54·9 %, a kunszentmiklósiiban 39·1 %-ot tesz, de a keleti s a Tiszát is érintő abonyi és a kiskunfélegyházai járásban csak 9·4, illetőleg 6·8 %-ot tesz. Kecskemét határa csak egy kis részen (Szikrapuszta a híres csárdával) éri el a Tiszát, de e rész még katolikusabb, mint maga a $\frac{3}{4}$ részében

szintén katolikus város. Szikrapusztja 1585 lakosából csak 117 kálvinista (6.1 %). Nagykörös határa nem éri el a Tiszát, de az a része, amely a legközelebb van hozzá (Tetétlen), katolikus (890 lakosából 747).

Jász-Nagykun-Szolnok megyében a Tisza innenső felén minden falu és minden pusztja szinkatolikus. De még a tulsó parton is, a tiszai alsó járásban 14.579 kálvinista mellett 35.176 katolikus magyar lakik s a tiszai középjárásban is ugyanilyen az arány (30.978 katolikus, 14.885 református). Az egyetlen református többségű járás, a tiszai felső (16.386 katolikus és 33.594 református) nagyon kis részen érinti a Tiszát és e járásban is az a község (Abádszalók), mely legjobban tekinthető tiszapartinak, a járás egyetlen katolikus többségű községe.

Heves megye tiszamenti részében a lakosság $\frac{2}{3}$ -a katolikus, Borsod megyében vegyes, Zemplén és Szabolcs megyében szintén. A tiszamenti magyarság csak az aránylag rövid bereg- és szatmár-megyei szakaszon tekinthető reformátusnak, vagyis csak egészen fent, a magyar nyelvhatárhoz közel, de ott is közel se oly kizárólagos a kálvinizmus, mint a Tisza alsó- és középfolyásánál, Bácsbodrog, Torontál, Csongrád megyében s Jász-Nagykun-Szolnokban a tiszán-inneni sarkon a katolicizmus.

A Tisza irányváltozásáról nevezetes Csapon 1004 református mellett 906 katolikus talált az utolsó magyar népszámlálás (pedig itt már a Felső-Tisza mentén vagyunk), Tokajban 1264 református mellett 2756 katolikus van. Hajdú megye csak nagyon kis részen érinti a Tiszát, de ott, ahol érinti, még ez a kálvinista megye is katolikus többségű. Két községe van a Tiszaparton: Egyek és Tiszacsege, az első tiszta katolikus, a másikban református többség mellett 910 katolikus van. A két falu összesen 6312 katolikus és 3643 református számlál.

A kálvinista Róma határa is elnyúlik a Tiszáig, igaz, hogy még egy kilométer szélességben sem érinti. Azonban a Tisza felé eső részen még Debrecen határa is katolikus. Ohat pusztán 810 magyar ember lakik és ezek közül 534 pápista és csak 272 kálvinista.

Szabó Dezső az «Elsodort Falu»-ban is, meg egyebütt is, a magyarság kálvinistává levését nem tekinti másnak, mint fajunk visszapogányosodásának. Azt mondja, a magyarság azért csatlakozott olyan nagy tömegben a kálvinizmushoz, mert valójában még nem volt keresztény. Az az ötszáz esztendő, melyet az egyházban eltöltött, még nem volt elég arra, hogy lelki világát átalakítsa, pogányból kereszténnyé tegye. Nem csoda tehát, ha a legelső alkalommal ismét tömegesen hagyta el az egyházat. Németországban is — teszem én hozzá — így történt. Ott is a legkésőbbben megtért, még a középkor közepén is félpogány poroszok lettek leginkább protestánsok, míg a korábban megtért és így a keresztény-

ségtől jobban átjárt törzsek (délen és nyugaton, a Rajnamentén) hűek maradtak.

E gondolat kétségtelenül sok igazságot tartalmaz, érdekes azonban, hogy éppen azok a magyarok, akik hajdan a legszilajabbak voltak, legmakacsabban ragaszkodtak pogány szokásaikhoz és legnehezebben hajtották kemény nyakukat Krisztus igájába, bizony a hitújítás idején már ragaszkodtak hozzá és becsülettel megmaradtak benne. Ezen nem is csodálkozhatunk, ha meggondoljuk, hogy a magyar fajnak karakterisztikumai az elvűség, minden szépségnek, jónak, nemesnek szeretete (még ha nem teszi is, akkor is szereti szönetlenül lelkesedik érte). A magyarság e szép tulajdonságai melyik ágában lehettek meg inkább, mint abban, amely legkeményebben, legszilajabban, legmakacsabban ragaszkodott a régihez akkor, mikor az *első átalakulás* ideje volt? Láttuk, hogy egytől-egyig hű maradt a zaborvidéki ősmagyarság, a székelységnek az anyaországból legmesszebbre szakadt része, a pogányságból legtöbb emléket és szokást megőrzött palócság (I. Endre megváltásakor s szent Gellért vértanuságakor a pogányok lázadása innen indult ki; a Bükk-hegy legmagasabb csúcsa ma is Bálványos nevet visel; falvaikban mind a hét honfoglaló nemzetség neve fennmaradt s az egyiknek nevét megőrző Karancs-hegy tetejére ma is búcsújárásban megy a környéken lakó nép, noha ott semmiféle templom, kápolna vagy akár kereszt, vagy szentkép sohasem volt s ma sincs stb. stb.). Katolikus maradt továbbá a lázadó, szilaj Koppány népe: Zala és Külsősomogy (csak itt vannak Koppány nevét viselő helység- és folyónevek, a kálvinista Délsomogyban egy sincs), végül ami a lázadó Ajtony népét illeti, ez nem tudta megmutatni hűségét, mert mire a lelki megpróbáltatás megjött volna, arra a Tisza-Marosszögének magyarságát már kipusztította a török.

Nézzünk meg érdekeségből néhány ily a maga eredetiségében (és a régi hitben is) ezer év óta háborítatlanul és becsületben megmaradt ősmagyar falut ott, ahol nem hanyódott össze-vissza a nép, nem kellett mindig újra, meg újra települnie, mint az Alföldön. Lássunk például a lázadó Koppány népéből.

A legtípikusabbnak ígérkeznék Zalakoppány. Népe nem is hazudtolja meg nevét. Lakosai színmagyarok s Koronczy, Vajda és Varga, Kurucz és Magyar, Hajas és Péntes, Hári és Balog. Kocsis és Kovács, Farkas és Molnár, Szomi és Borsos, Budai és Pintér, Komáromi Deli és Düh stb. törzsökös nevet viselnek. De Koppánynál még törzsökösebbnek látszik az a vele szomszédos Zalaszentlászló a folyó másik partján, mely kereszténységét még nevében is viseli. Itt is vannak Bődörök, Baliak, Kaszák, Ságiak, Keskenyek, Ódorok, Kardosok, Tordák, Fölföldiek, Reznekiek, Belekiek, de «Szellászló» elsősorban nem ezek miatt, hanem arról

jellegzetes, hogy a *Tar-nemzettség* hazája. E nemzettség oly törzssökös Szentlászlón, hogy talán a honfoglalás idejében telepedett itt le. Átvizsgáltam már a környéken vagy 80 falut, de Tar-okat itt le sehol se találtam, legfeljebb elvétve egyet-egyét (aki nyilvánvalóan «szellászló» származás), Szentlászlón azonban vannak özönnel. És szépen lehet rajtuk látni a nemzettség elágazását, tovább plántálódását. Vannak ugyanis itt egyszerűen csak Tar-ok (János, István, Kálmán stb.), aztán Tar-Szabók, Tar-Pálok (özönnel), Tar-Lukácsok és Tar-Farkasok, Tar-Buzák és Tar-Subák (özönnel), Tar-Törökök és Tar-Ihászok. Például Tar-Buza Károlyék portája szomszédja a Tar-Guba Gáborékénak (egyiké a 81., másiké a 82. házszám). A jegyző, pap, tanító megszokásból vagy kényelemszeretetből csak így írja őket: Tarpál, Tarbuza, Tartörök stb.

Még eredetibb a néhány kilométerrel odébb, eldugottabb helyen Tátika és Rezi közt fekvő kettős Zsid, de különösen Felsőzsid. Itt is vannak Szántiak, Szenték, Hullaiak, Adorjánok, Trombitások, Kesziek, Peresztegiek, Petrőteik, Sáriak, Kamondiak, Koromok, Rózsák, Zsárok és Oó-k (vagy egyszerűen: Ó), de legjellegzetesebbek mégis a Szi-ek vagy Szy-ek (amint tetszik). Az előbb tárgyalt Tar nevezetűek az ország más részében is előfordulnak, de Szi nevűek nem hiszem, hogy lennének a világon másutt, mint Zsiden. Sajátságos, hogy noha fél Felsőzsid belőlük áll, a vele összeépült Alsózsiden is már alig találni belőlük néhányat. (Látszik belőle, mennyire ragaszkodik a magyar ősi fészkehez.) Sajátságos ősmagyar név ez, talán valamely ősmagyar nemzettség neve, mely itt telepedett le a Bakony szélén, Rezi- és Tátika-hegye közé, gyönyörű, elragadóan szép vidéken és a két vár által jobbról-balról, hátul a Bakonytól, elül a vindormai mocsaraktól védve háborítatlanul, teljes eredetiségében megőrizte ősi magyarságát. A falu igazán méltó keret a két omladozó várhoz. A romok az elmúlt időkről regélnek, a nép, mely tövükben lakik, még régebbi időkre utal, s ami a legfőbb, mégse elvénhedt.

A Szi-nemzettség elágazása Felsőzsiden a következőképen történt: Vannak egyszerűen Szi-ek (Dávid, Vince, Márton, Miklós, Ferenc stb.). Vannak Szi-Miklósok (János, István stb.), Szi-Pálok (József, Antal, Ferenc stb.), Szi-Mihályok, Szi-Mártonok (özönnel), Szi-Benedek, Szi-Péterek, Szi-Lukácsok (özönnel), Szi-Andorok, Szi-Lászlók, Szi-Ferencek, Szi-Bodrik és Szi-Keserük. Ezeket is szokás hanyagul így írni: Szipál, Szibodri stb. Hogy lássuk, milyen a felsőzsidi nép, itt is elsorolok néhány szomszédot: A 71-es házszám alatt laknak özv. Szi-Andor Józsefnéék, a 72a Szi-Márton Jánoské, a 72b Szi-Márton Ferencké, a következő ház Szi-Pál Józsefé, a következő Szi-Pál Antalé stb. Van aztán Szipéter Péter, Szipéter Gábor, Sziferenc Ferenc és így tovább.

Egyszer néhány évvel ezelőtt egy somogyi pusztán olyan tűz-

ről pattant menyecskét láttam, amint nagy katlanban főzte a gulyást, hogy tipikusabban magyarabbat még festeni se lehetne. Kíváncsi is voltam rá, hová való és megkérdeztem: *Zsidi*, felelte. Kár, hogy nem kérdeztem a nevét. Biztos, azt felelte volna: Szi-Pál Péterné, született Szi-Péter Vera.

Érdekes, hogy a Dunántúl, hol a magyarságot nem szórta úgy össze-vissza és nem forgatta úgy fel a történelem, két egymástól élesen eltérő magyar fajtát lehet még most is megkülönböztetni. Az egyik Baranyát, Tolnát és Somogy kétharmadát (délen és keleten lakja), vagyis a Duna és a Száva szögét és az Alföldön ezekhez tartozik Kalocsa, Dunavecse, Kunszentmiklós vidékének, aztán Szegednek, Kecskemétnek, Nagykőrösnek és Hódmezővásárhelynek magyarsága is. A másik Zalát, Vast, Fejért, Somogy északi és nyugati harmadát és az e megyéktől északra fekvő összes nyugati magyarokat foglalja magában és a Tiszántúl magyarjai is inkább ezekhez hasonlítanak. E különbség nem az idők folyamán keletkezett, hanem már a honfoglaláskor meg kellett lennie, mert a két fajta érintkezésénél se mosódik el, hanem még két szomszédos község közt is élesen megnyilvánul. Az egyik fajta (a déli) «ö»-zö nyelvjárást beszél, az északi nem; a déli színes népviseletű, az északi egyszerűen öltözik; a déli iszonyúan egykés és más nemi excesszusokra is hajlamos, az északi nem; az északi megmaradt az ősi hitben, a déli kálvinista lett. Hogy melyik színmagyarabb, bajos lenne eldönteni. Én a déliekben sok szláv hatást látok. A baranyaiak öltözete például sokban hasonlít a szomszédos horvátokéhoz (a szegedi és kalocsavidéki nők viselete is szláv), túlkorai házasságuk, asszonyaik kendőzése, egykésességük mind szláv hatásra vall. (Baranyában a sokácok egykésben versenyeznek a magyarral. Somogy déli szomszédja a horvát Belovár-Kőrös megye nagy fokban egykés.)

Somogy megye csurgói járása szomszédos Zala megye nagykanizsai járásával. Az előbbiben minden község «ö»-vel beszél, az utóbbiban egy se; a «népviselet» ott egész más, mint itt; ott már régen egyke van, itt nincs, illetőleg csak most kezdik (vannak azonban — sajnos — kivételek); ott túlkorán házassodnak, itt nem; ezek hajdan mind protestánsok lettek, azok közül úgyszólván senki se. A két törzs közt a határ nem mosódik el, élesen kivehető, sőt a két törzs közt egy község *Sánc* nevet visel. Beljebb menve Somogy felé a törzshatár két szomszédos község: Felső- és Alsósegéd közt vonul el. A két majdnem összeépült község élesen különbözik egymástól viseletben, nyelvjárásban, vallásban, erkölcsben, szokásokban. Alsósegéd «ö»-z, Felsősegéd nem; Alsósegéd ref., Felsősegéd kat.; Alsósegéd ősidők óta fenéig egykés, Felsősegéd egész a legújabb időkig még a normálnál is szaporább volt. (Ezért ma már Alsósegeden is majdnem annyi a kat., mint a ref., de persze nem vagyokban.)

Fermészetesen a déli törzs se lett teljesen protestáns. Somogyban, Baranyában, Tolnában százezrével vannak az «ö»-zö katolikusok, Kalocsa vidéke is katolikus. Szeged is teljesen, Kecskemét is nagyobb részben. Ezek a katolikus «ö»-zö magyarok, a szegedieket kivéve (akik azonban alapos kivételek), nem mutatják azt az expanzív képességet és életerőt, mint a többi katolikusnak megmaradt magyar. Azok a katolikus magyarok, akik megszállták az Alföldet, se Bács-Bodrog, se Csongrád, se Pest, se Heves, se Csánád, se Arad megyében nem beszélnek «ö»-zö nyelvjárással. Például Kiskunfélegyháza, Majsza, Halas, Dorozsma, Nagykőrös és Hódmezővásárhely katolikusai nyelvjárásban élesen különböznek a szomszédos, illetőleg helybeli ősi kálvinista «ö»-zö magyaroktól, bizonyítva, hogy a magyarság másik ágából valók. (Torontál katolikus magyarja azonban «ö»-zö nyelvjárást beszél, mert az szegedi.)

Az «ö»-zö katolikus magyarok a szegedieket s kecskemétiéket kivéve, bizony ma már erkölcsökben s a féktelen egykében is majdnem egy színvonalon állnak a kálvinistákkal egész Tolnában és Baranyában, sőt az Alföldön is Kalocsa vidékén. Baranyában mind, Tolnában különösen Bába, Sióagárd, Döbrököz és Szakcs (de a többiek is) és a kalocsavidéki népes színmagyar és tiszta katolikus Fajsz fuldoklanak az egykében. E méla, de az illetékesek figyelmébe ajánlott akkorddal le is zárjuk Árpád ivadécai felett tartott szemlénket.

